

پیامدهای سیاست حذف و عدم مشارکت عادلانه در اندیشه شهید مزاری

✍ نجیب‌الله کریمی

راه عدالت، برابری، آزادی و هم‌پذیری سیاسی و اجتماعی شهید مزاری، به شدت مخالف قوم‌گرایی و سمت‌گرایی بود و اختلاف مذهبی را تحت عناوین مختلفی، مردود می‌دانست. از نگاه شهید مزاری، سیاست حذف یک «فاجعه» بود و آن را بزرگ‌ترین مانع برای وحدت ملی، قلمداد می‌کرد. او در یکی از صحبت‌های خود گفت: «راه حذف در افغانستان تمام شد و کسی نمی‌تواند ملیتی، حزبی و یا مذهبی را حذف کند. من به صراحت می‌گویم که هر کس برای حذف و دشمنی ملیت‌ها حرف بزند، خائن ملی است. هر کسی که بیاید تضاد ملی را به وجود بیاورد، ما او را خائن ملی می‌دانیم و علیه او هستیم». این جملات شهید مزاری، نکات مهمی در خود دارند. او در نخست از راه و سیاست «حذف» ملیت‌ها، احزاب و مذاهب سخن می‌گوید و بعد «خیانت ملی» و «تضاد ملی» را مطرح می‌کند؛ یعنی از دیدگاه شهید مزاری، کسانی که سیاست حذف در ذهن دارند، تضاد ملی را که مخالف «وحدت ملی» است، به وجود می‌آورند و در نهایت، خائن ملی است. همچنین در جای دیگری از سخنان خود می‌گوید: «ما حقوق همه ملیت‌ها را می‌خواهیم. حقوق ملیت‌ها به معنای برابری و برادری است. اگر ملیتی حقوق خود را طلب کرده و خواستار عدالت باشد، به معنای تجزیه‌طلبی نیست». همین‌طور، در قسمت دیگری از سخنان خود بیان می‌کند که: «دشمنی ملیت‌ها فاجعه بزرگی است. در افغانستان، برادری ملیت‌ها مطرح است. حقوق ملیت‌ها یعنی برادری ملیت‌ها» (۲).

شهید مزاری، بی‌جهت لقب «شهید وحدت ملی» را کسب نکرده است. او آگاهانه در راستای تغییر فرهنگ سیاسی کشور تلاش کرد، و از میان خون و آتش، راه جدیدی را انتخاب کرد و مردم را به سوی آن، فراخواند. نقش وی در ایجاد و تحکیم وحدت ملی، از این جهت مهم است که او در هنگامه نزاع‌های قومی و مذهبی در افغانستان، بر سرآرمان عدالت برای همه ایستاد و از برادری و برابری همه شهروندان کشور، سخن گفت. کسی که در روزگار سخت و ناهموار، ندای عدالت سر بدهد؛ در بحبوحه جنگ، جنگ را راه حل نداند؛ و در شرایط از هم‌پاشیدگی یک ملت، به وحدت ملی تأکید کند، بدون شک موانع شکل‌گیری وحدت ملی را هم در ذهن و اندیشه خود دارد. در این نوشته، به سه مورد مهم این موانع از دیدگاه شهید مزاری پرداخته شده است.

بنیاد اندیشه

تاسیس ۱۳۹۴

یکم. وجود سیاست حذف و عدم مشارکت عادلانه

مردم در ساختار نظام

بارزترین مسئله شهید مزاری، تأمین عدالت اجتماعی و انکشاف متوازن بود. او «عدالت و برابری» را تهداب دولت مدرن ملی معرفی می‌کرد و به این باور بود که بدون وجود عدالت، ادعای وحدت ملی یک شعار بی‌محتوا است. به این دلیل، از یک سو وحدت ملی را «اصل» می‌دانست و از سوی دیگر، عدالت را استراتژی اصلی و شعار محوری خود قرار داده بود (۱).

این سخنان شهید مزاری حاکی از آن است که در نزد وی، تأمین و رعایت حقوق ملیت‌ها، زمینه‌ساز وحدت ملی بوده و برادری را نتیجه برابری می‌دانستند. او در یک سخنرانی دیگر خود، بعد از مردود شمردن نفی اقوام و تعیین سرنوشت هر قوم به دست خودش، تلاش برای حاکم ساختن یک نژاد و نفی دیگران را «فاشیستی» و خلاف رسوم بین‌الملل می‌خواند و همبستگی اقوام را یک «نیاز» می‌داند (۳).

در برداشت شهید مزاری، یک رابطه مستقیمی بین عدالت اجتماعی و وحدت ملی، وجود داشتند. او در هر جایی که حرف از عدالت و برابری می‌زند، بر ایند آن را وحدت ملی می‌داند. عناصرمانند سیاست حذف، قوم‌گرایی، قانون‌گریزی و انحصارطلبی را که از مؤلفه‌های اصلی بی‌عدالتی برای او تلقی می‌شدند، موانع بزرگ وحدت ملی دانسته و همواره برای از بین بردن آن، تأکید می‌کردند.

دوم. نقض حقوق شهروندی و احترام نگذاشتن به اراده مردم

شهید مزاری نه تنها که در هنگام بروز جنگ‌ها، «تعامل بین اقوام» را یک راهکار عملی پیشنهاد کرد؛ بلکه به حقوق شهروندی و عدالت فردی نیز به طور عمیق باور داشت. او نقش مردم را در همه امور تعیین‌کننده، انسانی و عقلائی ارزیابی می‌کرد، و خواستار یک دولت شهروندمحور بود؛ بدین معنا که ملاک همه چیز شهروند بودن و فردیت فرد باشد، نه تعلقات قومی، نژادی، جنسیتی، سیاسی و اجتماعی و مانند آن (۴). شهید مزاری می‌گفت که «... حکومت آینده نباید روی مذهب و نژاد به وجود آید...». به همین دلیل، شایستگی افراد را ملاک قرار داده و به اراده جمعی و آرای مردم احترام می‌گذاشت. برای او، برگزاری انتخابات و حق تعیین سرنوشت توسط مردم، لازمه یک دولت مقتدر و همه‌شمول و همچنان پیش فرض ثبات پایدار و جوهره وحدت ملی بود. او تنها انتخابات را راه حل اصلی و اساسی بحران کشور می‌دانست و می‌گفت: «دولت مردمی وقتی به وجود می‌آید که انتخابات برگزار شود و این انتخابات آزاد باشد و مردم آزادانه رأی بدهند» (۵).

در زمان شهید مزاری، مردم افغانستان به چند دسته مختلف که در تقابل هم قرار داشتند، تقسیم شده بودند. گروه‌های

قومی، تشکل‌های حزبی و فرقه‌های مذهبی از بازرترین دسته‌های این تقسیم‌بندی، شمرده می‌شوند. در چنین شرایطی که وحدت ملی یک رؤیا شده بودند و گزینه‌ای برای همدلی و همبستگی وجود نداشتند، شهید مزاری از حقوق شهروندی سخن می‌گوید و موضوع انتخابات را مطرح می‌کند. آشکار است که بر ایند این موضوع، تأسیس یک دولت مبتنی بر آرای مردم، همدیگرپذیری و سرانجام، شکل‌گیری وحدت ملی است.

این رویکرد شهید مزاری، نقطه عطفی در تاریخ مبارزات سیاسی وی است. برگزاری انتخابات و اهمیت دادن به اراده و آرای مردم، زمینه مشارکت همه اقوام در ساختار نظام و حضور آن‌ها در مراکز تصمیم‌گیری را فراهم می‌کند. پیش فرض این موضوع، داشتن یک قانون اساسی جامع و مدرن است که حقوق شهروندی را بدون تبعیض، تضمین می‌کند و هویت‌های قومی اقوام مختلف را به رسمیت می‌شناسد. حقوق شهروندی و انتخابات برای شهید مزاری، در حقیقت پل گذار از بحران و دشمنی به سوی رفاه و همدلی بود. به همین دلیل، در هیچ شرایطی، جنگ را راه حل نمی‌دانست و همیشه به برگزاری یک انتخابات شفاف و عادلانه، تأکید می‌کرد.

سوم. عدم حاکمیت یک نظام سیاسی پاسخگو در افغانستان

نبود یک نظام و حاکمیتی که بتواند حقوق تمام ملیت‌های ساکن در کشور را به نحو عادلانه تأمین کند، از موانع دیگر وحدت ملی در اندیشه شهید مزاری بود. او با در نظر داشت ساختار جمعیتی افغانستان (گوناگونی قومی، زبانی، مذهبی، فرهنگی و...)، نظام متمرکز موجود را پاسخگو نمی‌دانست و به جای آن، ایجاد نظام فدرالی را راه مناسب می‌دید و به آن تأکید می‌ورزید.

او در یکی از مصاحبه‌های خود، یگانه راه حل «اصولی» و «اساسی» برای نجات مردم افغانستان و شرایط بحرانی آن، طرح فدرالی را مطرح می‌کند و در ادامه، از «راه حل عادلانه» در رعایت حقوق جغرافیایی و حقوق ملیت‌ها، تحت حاکمیت این نظام سخن می‌گوید، و آن را تضمین‌کننده تمامیت ارضی و امنیت ملی در کشور می‌داند.

”

نیود یک نظام و حاکمیتی که بتواند حقوق تمام ملیت‌های ساکن در کشور را به نحو عادلانه تأمین کند، از موانع دیگر وحدت ملی در اندیشه شهید مزاری بود. او با در نظر داشت ساختار جمعیتی افغانستان (گوناگونی قومی، زبانی، مذهبی، فرهنگی و...)، نظام متمرکز موجود را پاسخگونی دانست و به جای آن، ایجاد نظام فدرالی را راه مناسب می‌دید و به آن تأکید می‌ورزید.

“

را به عنوان یک «راه‌حل» برای نجات از «تجزیه» و انشقاق افغانستان معرفی می‌کند.

در پایان، از سه مؤلفه فوق چنین نتیجه می‌گیریم که وجود سیاست حذف و عدم مشارکت همه اقوام در ساختار قدرت، نبود حکومت مبتنی بر آرای مردم و عدم حاکمیت یک نظام سیاسی پاسخگو در افغانستان، از موانع مهم وحدت ملی در اندیشه شهید مزاری بودند. او برای تحقق وحدت ملی در کشور، ایجاد یک حکومت فراگیر ملی-اسلامی را بر اساس اراده آگاهانه مردم و با ساختار نظام فدرالیسم، ضروری می‌دانستند.

منابع

۱. فریاد عدالت، به کوشش عبدالله غفاری، (۱۳۷۳). مؤسسه شهید سجادی، قم، ص ۱۴۶.
۲. احیای هویت (مجموعه سخنرانی‌های استاد شهید مزاری)، (زمستان ۱۳۷۴). مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان، قم، ص ۷۸.
۳. احیای هویت، پیشین، ص ۳۳.
۴. برای مطالعه بیشتر در زمینه حکومت شهروندمحور، به بیانیه استاد سرور دانش، معاون دوم رئیس جمهور که در بیست و چهارمین سالگرد شهادت شهید وحدت ملی در قصر سلام خانه ارگ ارائه شدند، مراجعه شود.
۵. فریاد عدالت، پیشین، ص ۱۵ و ۱۶.
۶. احیای هویت، پیشین، ص ۳۸.
۷. فریاد عدالت، پیشین، ص ۶۹.

به باور شهید مزاری، پیگیری نظام متمرکز، به جز هدر دادن منابع (طبیعی و بشری) و زمان‌ها و فرصت‌ها، ادامه دادن به بی‌عدالتی‌ها و بی‌مهری‌ها، گیرماندن در دام تبعیض و تمامیت‌خواهی، تشدید اختلافات قومی و نژادی و بدتر ساختن اوضاع اقتصادی، امنیتی و نظامی، پیامدهای دیگری ندارد. او در یکی از سخنرانی‌های خود چنین می‌گوید: «تنها راه‌حلی که هم افغانستان را از تجزیه نجات می‌دهد و هم ملیت‌ها را قانع می‌سازد و هم حقوق‌شان را در دست‌هایش می‌دهد، یک سیستم فدرالی در افغانستان است که در توافق ملیت‌ها در نظر گرفته شود، عنعناتش در نظر گرفته شود و خودشان تصمیم‌گیر باشد (۶).

هدف شهید مزاری از فدرالیسم، رفع مظالم گذشته و مدیریت بحران پیش‌آمده بود. او با توجه به سرگذشت تلخ تاریخ افغانستان و بحران‌های به وجود آمده در زمان خودش، این طرح را مطرح می‌کند و آن را عامل تحقق وحدت ملی در کشور، می‌داند. چنان‌چه در یک کلام رسای خود بیان می‌کند: «در سیستم فدرالی، حقوق ملیت‌ها بهتر تأمین خواهد شد و وحدت ملی نیز به صورت اصولی، تحقق خواهد یافت» (۷). از این سخنان شهید مزاری چنین برداشت می‌شود که او برخلاف بعضی از تحلیل‌گران که نظام فدرالی را سرآغاز تجزیه افغانستان می‌دانند، به وحدت و همدلی بیشتر در سایه نظام فدرالی، باورمند بوده‌اند. او در این سخنان خود، نظام فدرالی